

BİBLİYOGRAFYA :

Halil Edhem [Eldem], *Nos mosquées de Stamboul* (trc. E. Mamboury), İstanbul 1932, s. 128-129; İ. Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1943, I, 250; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1965, I, 94; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1987, s. 435-437; Aptullah Kuran, "Türk Barok Mimarisinde Batı Anlamında Bir Teşebbüs, Küçük Efendi Manzumesi", *TTK Belleteri*, XXVII (1963), s. 467-470; M. Baha Tanman, "Küçük Efendi Külliyesi", *DBİst.A*, V, 150-152.

HÜLYA KOÇ

KÜÇÜK İMAM MEHMED EFENDİ

(bk. MEHMED EFENDİ, Küçük İmam).

KÜÇÜK KAYNARCA
ANTLAŞMASIOsmanlı Devleti ile Rusya arasında
26 Temmuz 1774'te yapılan
barış antlaşması.

1768'de başlayan ve neticeleri itibariyle yalnızca Osmanlı Devleti değil Doğu siyaseti açısından Rusya için de bir dönüm noktası teşkil eden Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlı zafiyetini bütün açıklığıyla gözler önüne sermek ve Rusya'nın büyük güç olarak ortaya çıktığını belgelemek bakımından büyük öneme sahiptir. Ruslar'ın Lehistan'ın iç işlerine yaptıkları müdahale ve burasını kendi nüfuzları altına almaları, Kırım Hanlığı ve Osmanlı topraklarına tecavüzleri sebebiyle başlayan savaş, haklı sebeplere dayandırılmış olsa da gerekli hiçbir hazırlık yapılmadan ilân edilmişti (Cemâziyelevvel 1182 / Eylül 1768). Ruslar kısa zamanda Kırım'ı istilâ ve Memleketeyn'i işgal ederek Tuna nehrine kadar ilerlemiş ve nehri aşmış, Osmanlı toprakları ağır tahribata uğramıştı. Ordunun ehliyetlessiz ellerde kötü yönetimi, askerî hedeflerin belirlenmemiş olması, askerinin disiplinsizliği, sebatsızlığı, yer yer sergilediği isyan ve yağmalama hareketleri, menzilsisteminin tamamen iflâs etmesi, dolayısıyla ağır işe ve nakliyat sorunlarının yaşanması, müslim ve gayri müslim ahalinin hoşnutsuzluğu ve gereken desteği sağlamaması genel bir çözülmenin ip uçlarını vermekteydi. Bununla birlikte Baltık'tan hareket eden gemilerini İngilizler'in yardımıyla Akdeniz'e sokmuş ve Çeşme'de Osmanlı donanmasına ağır bir darbe indirmiş, adalarda ve Mora'da Rum ahaliyi ele alarak isyanlar çıkartmış olmasına rağmen askerî açıdan Ruslar da pek üstün bir durumda değildi. Bütün Rus-

ya'yı kasıp kavuran -Osmanlı tarafının da ilgi ve ümitle takip ettiği- Puğaçev isyanı (1773-1775), savaşın seyri üzerinde ve zaman zaman gündeme gelen mütareke ve barış görüşmeleri isteğinde bulunmalarında başlıca etken olmuştu. Büyük Friedrich'in bu mücadeleyi "körlerle tek gözülülerin savaşı" olarak tanımlaması bu anlamda dikkat çekicidir.

Küçük Kaynarca Barış Antlaşması'na temel teşkil edecek hususlar, savaş esnasında yapılan mütarekeler sonrasında sürdürülen barış görüşmelerinde belirdi ve barış, akamete uğrayan bu görüşmelerde söz konusu edilen Rus talepleri doğrultusunda tahakkuk etti. İlk mütareke Abdülkerim Efendi ve İvan Simolin arasında Yergöğü'de yapıldı. Dokuz maddelik bir belge hazırlanarak taraflarca 30 Mayıs 1772'de kabul edildi (*Enverî Sâdullah Efendi Tarihi*, s. 319-325; Vâsîf, II, 207-209). 22 Haziran'da Akdeniz cihetinde de Rus Amirali Spirito ve Mustafa Bey arasında yine dokuz maddelik ayrı bir mütareke belgesi düzenlendi (metin için bk. BA, A.DVN.DVE, nr. 9/10). Ardından Fokşan'da barış görüşmelerine girildi. Osmanlı Devleti'ni nişancı Yenisehirli Osman Efendi ve diyanete taalluk edecek konularda danışılmak üzere Ayasofya şeyhi Yâsinîzâde Osman Efendi, Rusya'yı ise Gregor Orlov ve savaşın ilânından beri Yedikule'de mahpus tutulan ve bu vesileyle serbest bırakılan Rus elçisi Obreşkov temsil ediyordu. Ruslar, savaşın Osmanlı Devleti tarafından ilân edilmiş olmasından ötürü tazminat talebinde bulunarak Kırım'a istiklâl verilmesini, Yenikale ve Kerç kalelerinin kendilerine bırakılmasını, Kılburun istihkâmlarının yıkılmasını, Rusya'ya sığınmış olan eski Boğdan voyvodası Ligor Gika'nın (Gregor Ghika) veraset hakkıyla tekrar tayin edilmesini, Akdeniz ve Karadeniz'de savaş ve ticaret gemilerinin serbestçe dolaşabilmesini istediler. Görüşmeler, serbestiyet verilmesi şeriatı aykırı bir konu olarak görülmekte olan Kırım ve askerî yönden hayati bir önem atfedilen kalelerin terki konularında yoğunluk kazandı; Osmanlı Devleti'nin bu noktada tâvize yanaşmaması sebebiyle de başarısızlıkla sonuçlandı. Ancak Sadrazam Muh-sinzâde Mehmed Paşa'nın ve Rus Mareşali Kont Mihail Petroviç Rumyantsov'un müdahaleleriyle görüşmelere devam arzusu ağır bastı. Delege olarak tayin edilen Reisülküttâb Abdürrezzak Efendi, Bükreş'te Obreşkov ile görüşmeleri sürdürdü (Şâban 1186 / Kasım 1772). Yapılan otuz sekiz oturumun neticesinde Memle-

keteyn ahalisi için genel af ilânı, Gürcistan kalelerinin Osmanlı Devleti'ne iadesi, Kabartay kabilelerinin Rusya'ya terkedilmesi hususunun Kırım hanı ve Tatarlar'ın re'y ve iradesine bırakılması, esirlerin tahliyesi, 1739 tarihli Belgrad Antlaşması'nın artık geçersiz sayılarak yapılacak yeni antlaşmanın bundan sonraki ilişkilerde esas tutulması gibi on madde üzerinde uzlaşmaya varıldı ve bunlar bir senede bağlanarak teâtî edildi. Daha sonra Kırım meselesine geçildi. Abdürrezzak Efendi, Kırım'da hanların ahali tarafından seçilmesi, hutbenin padişah adına okunması, kadı ve ulemânın tayinlerinde ruhsatı hâvi mürâsele istenmesini teklif ederek esneklik gösterdi ve Kırım'la ilgili bu hususlar Rusya tarafından da kabul gördü. Fakat tazminat ödenmesiyle Yenikale ve Kerç'in Rusya'ya bırakılması meselesi çözülemedi. Abdürrezzak Efendi bu kalelerin Kırım Tatarları elinde kalmasını teklif etti. Obreşkov bu hususu Petersburg'a yazacağını söyleyerek kırk günlük bir müddet istedi.

Tekrar bir araya gelindiğinde Obreşkov yedi maddelik yeni bir teklif sundu ve bunların kabulü halinde savaş tazminatından vazgeçileceğini beyan etti. Burada Kırım'a Rusya'nın kefaleti altında istiklâl verilmesi, Özi Kalesi'nin yıkılması, Kılburun, Yenikale ve Kerç kalelerinin Rusya'ya bırakılması, Akdeniz ve Karadeniz'de savaş ve ticaret gemilerinin serbestçe dolaşması, Boğdan'ın Raguza statüsünde verasetle Gika'nın idaresine bırakılması, Rusya'nın İstanbul'da dâimî bir elçilik açması, Rus hükümdarı için padişah elkabının kullanılması gibi hususlar yer almaktaydı. Obreşkov'un bu teklifleri, bir an önce barışın yapılmasından yana olan ordu ricâli tarafından uygun karşılanmakla beraber İstanbul'a danışıldığında tazminat ödenmesi, denizlerde dolaşım ve özellikle Kırım'a istiklâl verilmesi ve sözü edilen kalelerin Rusya'ya bırakılması noktasında ulemânın sert tepkisiyle karşılaştı ve reddedildi. Böylece görüşmeler kesildi ve savaş tekrar başladı (Mart 1773).

1774 baharında savaşın seyri daha da kötüleşti. Ruslar Rusçuk, Silistre ve Hacıoğlupazarı'na hücum ederek, Kozluca'da Osmanlı kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğrattı (25 Haziran 1774). Ruslar, Şumnu'da bulunan Osmanlı karargâhına saldırarak üzere hareket geçtiler ve başarılı bir şekilde ilerleyerek burayı muhasara altına aldılar (1 Temmuz). Bu arada Rusya'daki iç gelişmelerden ötürü bir an önce barış yapılması taraftarı olan ve bu ko-

nuyu I. Abdülhamid'in tahta çıkmasıyla (21 Ocak 1774) daha sık gündeme getiren (Ahmed Resmî, s. 71), en son Thugut ve Zegelin'i araya sokarak yaptığı, barışın Bükreş'te alınmış kararlar doğrultusunda oluşturulması teklifi reddedilen (19 Mayıs 1774) Mareşal Rummyantsov, Kozluca bozgunundan hemen sonra sadrazama bir mektup daha göndererek Kırım hakkında şeriata aykırı taleplerde bulunulmayacağı, işgal edilen yerlerin iadesine karşılık Kılburun, Özi, Kerç ve Yenikale'nin terkinin öngörüldüğü bir barış teklifinde bulunmuştu (Hammer, IV, 657). Ancak bu mektup, son bozgunun sebep olduğu perişanlığın neticesi olarak tercümanların dahi Karînâbâd ve Edirne taraflarına kaçmış olmalarından ötürü birkaç gün terçüm edilmeden kalmış, ayrıca her zamanki gibi "içinde kimbilir ne türrehât ve hezeyan yazılmıştır" diye önemsenmeyerek bir kenara atılmıştı (Enverî Sâdullah Efendi Tarihi, s. 473, 475; Vâsîf, II, 304). Şumnu'daki ordugâh her taraftan kuşatıldığında gönderilen mektup hatırlandı. Mareşalin ordugâhta bulunan adamı vasıtasıyla tercüme edilerek yapılan teklif öğrenildi ve o sırada ağır derecede hasta olan sadrazamın altı aylık mütareke ricasını içeren cevabı hemen yola çıkartıldıysa da (3 Temmuz) 7-8000 kişilik mevcudu kalan Osmanlı ordugâhı kuşatma altında olduğundan önceki şartlar artık değişmişti.

Rummyantsov'un cevabı 6 Temmuz'da ulaştı (Enverî Sâdullah Efendi Tarihi, s. 477). Ancak mareşal, artık barış görüşmelerinin mütareke ilân edilmeksizin savaş hali ve ordugâhın muhasarasının sürdürülmesi şartı altında yapılması talebinde bulundu. Zor durumdaki Osmanlı tarafı bu teklifin kabul edilmesini kaçınılmaz görerek daha önce Bükreş'te uzlaşma sağlanan şartlar dahilinde barış yapılmasına çalışılmasının uygun olacağına karar verdi ve bu gelişme ayrıca İstanbul'a bildirildi. Barış görüşmelerini sürdürmek üzere sadrazam kethüdâsı Ahmed Resmî Efendi nişancılık rütbesi ve büyükelçilik pâyesiyle birinci, Reisülkütâb Münib Efendi yine büyük elçilik pâyesiyle ikinci delege ve Beylikçi Mehmed Emin Nahîfî Efendi mükâleme kâtibi olarak (BA, Cevdet-Hariciye, nr. 9171) kuşatmanın on ikinci günü olan 12 Temmuz'da yola çıkarıldı (Ahmed Resmî, s. 77; Enverî Sâdullah Efendi Tarihi, s. 479; Vâsîf, II, 305).

Osmanlı delegeleri, 200 kişilik bir heyet halinde küçük bir kuvvetle Silistre'nin

24 km. güneydoğusunda Dobruca sınırında yer alan Küçük Kaynarca'ya gelmiş olan Mareşal Rummyantsov'la buluşmak üzere 15 Temmuz'da Küçük Kaynarca'dan 3-4 km. uzaklıkta bulunan Büyük Kaynarca'ya ulaşip buraya yerleşti (Peterson, sy. 64 [1865], s. 313). İlk görüşme 16 Temmuz'da yapıldı. Mareşal barış için vazgeçilmez ön şart olarak ileri sürdüğü, daha önceki görüşmelerin de başarısız kalmasına sebep olan kalelerin terkedilmesi gerektiğini özellikle vurguladıktan, denizlerde serbest dolaşım ve tazminat meselesine de işaret ettikten sonra iki gün içinde bir neticeye varılmasını beklemekte olduğunu bildirdi. İkinci görüşme erte si günü yapıldı. Osmanlı temsilcileri, Kırım dahil pek çok husus üzerinde Bükreş'te Abdürrezzak Efendi ve Obreşkov arasında yapılan görüşmelerde uzlaşma sağlandığında söz ederek bu doğrultuda sonuç alınmasında zorluk olmayacağını belirttiler. Rus tarafı da bunlarda bir zorluk oluşmayacağını, ancak esas halledilmesi gereken meselelerin Karadeniz'de dolaşım serbestliği, Osmanlı Devleti'nin savaş tazminatı ödemesi, Özi'nin Rusya'ya bırakılması ve bunun karşısındaki Bender'in Osmanlı Devleti'ne teslim edilebileceği, Kılburun, Yenikale ve Kerç'in ise Rusya'nın elinde kalması olduğunu bildirdi. Osmanlı temsilcileri, Kılburun'dan vazgeçilmesi halinde bazı şartlar dahilinde diğer kalelerin terkine razı olabilecek-

lerini ileri sürdülerse de Ruslar isteklerinden vazgeçemediler. Daha sonra Osmanlı temsilcileri, Şumnu'da bulunan sadrazamla haberleşmek ve özellikle kalelerin terki hakkında görüşünü almak istediler. Gönderilen heyet 18 Temmuz'da çarpışmaların devam ettiği kuşatma altındaki Şumnu ordugâhına ulaştı (Enverî Sâdullah Efendi Tarihi, s. 484; Peterson, sy. 64 [1865], s. 315). İçinde bulunduğu sıkışık durumdan ötürü her hâlükârda barış yapılmasını zorunlu gören sadrazam, özellikle antlaşmazlık konusu olan kalelerin terki meselesinde ve Ruslar'ın sözü edilen diğer talepleri doğrultusunda gerekli tâvizlerin verilmesine rızâ gösterdi.

Üçüncü görüşme 21 Temmuz'da Rummyantsov'un da iştirakiyle başladı. Gelen tâlimatnâme okunduktan sonra görüşmelere öğleden sonra devam edildi. Son bir gayretle Kılburun ve tazminat meselesi üzerinde duruldu ve diğer konuların ele alınmasına teşebbüs edildi; ancak Ruslar taleplerinde direndiler. Görüşme akşam saat 19'a kadar devam etti ve ardından hazırlanan antlaşma metni delegelerce imzalandı. Antlaşma metni gece saat 22'de Binbaşı Şerşnev ve iki çukadara teslim edilerek Şumnu'ya gönderildi (12 Cemâziyelevvel 1188/21 Temmuz 1774). Binbaşı Şerşnev, yapılan antlaşmanın 23 Temmuz tarihli olarak sadrazam tarafından onaylanan metniyle (BA, Nâme Defteri, IX, 23) 25 Temmuz'da Küçük Kay-

Küçük Kaynarca Antlaşması'yla ilgili olarak murahhaslar tarafından imza edilen sened (10 [21] Temmuz 1774)

Articoli
della Perpetua Pace tra l'Imperio di Tutte le Russie e
la Porta Ottomanna conclusa nel campo apreso la Villa
(quodam Caimaggi a quattro bore della Città di Iktisria.
In Nome d'Addio Omnipotente.
D'umbe le Delligeranti Parti del Imperio
di Tutte le Russie e della Porta Ottomanna
i Sovrani ed Autocratori, avendo la vicenda
vile brama di inclinazione per la terminazione
della presente tra gli vicendevoli Imperoj anzi
nuova Guerra e per il riabilitamento della Pace
col mezzo di Peripotenziati da ambe le parti
confidenti Personae, effettivamente hanno com-
messo Peripotenziati per l'accordo stabilito
conclusioni e sottoscrizione del Trattato di
Pace fra gli vicendevoli Altissimi Imperoj
Sua Maestà Imperiale di Tutte le Russie,
il Conte Passo de Rumiantzof, Generale del
Maresciallo comandante il suo Esercito,
della Piccola Russia Sovranatore Generale
Presidente del Collegio della Piccola Russia
e degli Ordini di Santo Spirito Andrea
di San Giorgio di Sant Alessandro Nuovo
e di San Anna Cavaliere e Sua Maestà
Maestà il Supremo Vuio della Russia

Sottoscrizioni e sigilli loro, quelle del
Feld Marsciallo in Lingua Russa e
Italiana e quelle del Supremo Vuio
in Lingua Russa ed Italiana, come
anche i Peripotenzi a effi dati dai So-
vrani loro saranno anche dalle soprannu-
torate persone maresciali del Feld Marsciallo
dalla Parte della Turlida Porta vicende-
volmente scambiate in cinque giorni
dopo la sottoscrizione di questo e anche
più presto se quello si può comodando
a loro ricevono quelle del Feld Marsciallo
Conte Rumiantzof fultio ego quelle finiti
ricordi del Supremo presentorantio.
Nel campo apreso la Villa Caimaggi Caimaggi
agli 10 di Luglio, l'anno 1774.

narca'ya geldi. Ertesi gün antlaşmanın Türkçe, Rusça ve İtalyanca hazırlanan metni teâti edildi. Mareşal tarafından hazırlanan tasdiknâme metni ise 28 Temmuz'da sadrazamın eline geçmişti (*Enverî Sâdullah Efendi Tarihi*, s. 486).

Antlaşma, öncelikli olarak Kırım'ın Osmanlı Devleti'yle olan bağlılığına son verip müstakil bir hanlık haline getirmekte ve Tatarlar'a hanlarını seçme hakkı tanımaktaydı. Bununla beraber dinî bakımdan hilâfet müessesesine bağlılıkları ve hutbenin padişah adına okunması kabul edilmişti. Her iki devlet Kırım'ın iç işlerine karışmayacaktı (md. 3). Kılburun Kalesi (md. 18) ve Kerç ile Yenikale (md. 19), Küçük ve Büyük Kabartaylar (md. 21) Rusya'ya bırakılmaktaydı. Rusya Kafkaslar'daki kuvvetlerini geri çekecek ve bu bölgenin iç işlerine karışmayacaktı (md. 23). Savaş sürecinde ele geçirmiş olduğu Memleketeyn, Besarabya, Akkırman, Kili, İsmâil ve Bender kaleleri dahil olmak üzere bütün yerler iade edilecekti (md. 16). Memleketeyn'in statüsü belirlenmekte ve ahalisine genel af getirilmekte, bu münasebetle buradaki hristiyanların hukuku Rusya'nın tekeffülü altına verilmekteydi. Yine Rusya'nın Akdeniz'de ele geçirmiş olduğu yerler iade edilmekteydi (md. 17). Rus hükümdarlarına resmî yazışmalarında "Rusyalar'ın padişahı" unvanı kullanılacaktı (md. 13). İstanbul'da bir elçilik binası açılmasına (md. 5) ve burada bir kilise yapılmasına (md. 7), ayrıca Beyoğlu'nda ana yol üzerinde Rus itikadınca bir Ortodoks kilisesi inşasına izin verilecek ve Rusya bu kilisenin himayesini üstlenecekti (md. 14). Rus hacıları kutsal yerleri serbestçe ziyaret edebileceklerdi (md. 8). Rus ticaret gemilerinin Karadeniz ve Akdeniz'de dolaşması serbest olacak ve bunlar diğer devletlere verilmiş olan imtiyazlardan istifade edecek, gerekli yerlerde konsolosluklar açabileceklerdi (md. 11). Osmanlı Devleti üç taksit halinde 15.000 kese (4,5 milyon ruble) tazminat ödeyecekti (ek münferit md.). Rus kuvvetleri bir ay içinde Tuna'nın öte yakasına geçecekler ve bunu takip eden iki ay içinde diğer yerlerden çekilmiş olacaklardı. Aynı şekilde Akdeniz tarafındaki tahliye de üç ay içinde gerçekleşecekti (geçici hükümler). Antlaşmanın tasdiknâmeleri, gerekli hediyeler takdimiyle beraber fevkalâde elçiler gönderilmesi suretiyle mübâdele olunacaktı (md. 27).

Şimdiye kadar böyle bir antlaşma yapılmadığını ifade ederek memnuniyetini

dile getiren II. Katerina, böylece Rusya'nın da içinde bulunduğu fevkalâde sıkışık durum itibarıyla antlaşma şartlarının beklenenden daha tatminkâr olduğuna işaret etmekteydi. Osmanlı tarafı için antlaşmadan duyulan hoşnutsuzluk kısa zamanda had safhaya varmakla beraber başlangıçta antlaşma cüz'î bazı maddeler içermekte olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Barışın gerçekleşmiş olduğu İstanbul'da duyulduğunda henüz antlaşma şartları hakkında açık bir fikir sahibi olunmadığı, muhtevası hakkında yapılan sorulamadan ve buna ordugâhtan verilen cevaptan anlaşılmaktadır. Osmanlı tarafına antlaşmayla ilgili görüşlerini belirten bu belgede ilk değerlendirmelere yer verilmiştir. Buna göre barış, Bükreş'te Abdürrezzak Efendi ile Obreşkov arasındaki mutabakata varılan maddeler üzerine kurulmuştu. Şumnu ordugâhının kuşatma altında tutulması sebebiyle yapılması zaruret haline geldiği vurgulanan barış, o zaman redde uğrayan diğer hususların kabul edilmesiyle akdedilmişti. Yirmi sekiz maddeden oluştuğu belirtilen antlaşmanın önemli maddeleri olarak sözü edilen kalelerin Rusya'ya terki, Kırım'ın serbestiyeti, Akdeniz, Marmara ve Karadeniz'de ticaret gemilerinin dolaşımı, daha önceleri yüksek bir meblağ olarak talep edilen tazminat meselesinin üç taksitte ödenmek üzere 15.000 keseye bağlanması gösterilmekte, geri kalan maddelerin ise Galata'da kilise binası, Rus imparatoriçesine padişah tabirinin kullanılması gibi önemsiz, "cüz'iyât makûlesi" şeyler olduğu ifade edilmekteydi. Değerlendirmenin bu müsvedde metninde kilise ibaresinin önce mektep olarak yazılarak sonradan üstünün çizilmiş olması ordugâhın içinde bulunduğu perişanlığın bir nişanesi olarak ayrıca dikkat çekmektedir (BA, A.DVN. DVE. nr. 9/63).

Antlaşma maddelerinin kasıtlı olarak yanlış yorumlanması Ruslar'a müdahale imkânı tanıdı ve antlaşma hakkında kısa zamanda pek çok yakıştırmaya yol açtı. Barış antlaşmasının akdedildiği Küçük Kaynarca'nın, bir yıl önce buradaki bir savaşta maktul düşen Rus Generali Weissmann'ın hâtrasını tebciyen seçildiği iddiası bunlardan biridir. Mareşal Rumyantsov'un yola çıkarılan Türk heyetiyle buluşmak üzere cepheden hareket ettiği ve Silistre'ye dört saat mesafedeki Balya Boğazı denilen yere yaklaşmış General Frankov'u Şumnu üzerine gönderdikten sonra küçük bir kuvvetle Tuna

kenarından dört-beş saat mesafedeki Kaynarca mevkiine yöneldiği bilinmekte olup (Ahmed Resmî, s. 77-78) barış akdinin kuvvetli de olsa ancak bir ihtimal olduğu ve böyle bir sonuca varılacağı kesin olarak önceden bilinmeyeceği açıktır. Bu gibi yakıştırmaların kaynağı olan Hammer dışında bu anlamda özel bir kasta işaret eden başka bir kayda rastlanmamaktadır.

Antlaşmanın toplam yedi (Hammer, IV, 658, 661; *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, V, 2607) veya dört saat (Zinkeisen, V, 959) kadar süren kısa görüşmeler neticesinde yapıldığına dair düşülen kayıtlar yukarıdaki açıklamalar ışığında gerçeği ifadeden uzaktır. Üç ayrı günde (16, 17, 21 Temmuz) olmak üzere saatlerce devam eden müzakerelerde bulunulmuştur. Antlaşma daha önce yapılan barış görüşmeleri, özellikle Bükreş'te varılan kararlar doğrultusunda sürdürülmüş ve o zaman mutabakata varılamayan meseleler üzerinde tartışılmış, zaman zaman devreye bizzat Rumyantsov girmiş ve sadrazamın da fikri alınmıştır. Bu anlamda antlaşmayı birkaç saat içinde dikte edilmiş olarak görmek, antlaşmanın daha önceki barış görüşmelerinde başlayan uzun oluşum sürecinin dikkate alınmasıyla bağdaşmaz.

Antlaşmanın 17 Temmuz'da imzaya hazır olmakla beraber, Ruslar'ın Prut mağlûbiyetinin lekesini silmek amacıyla antlaşmayı Prut'un imza tarihi olan 21 Temmuz'a kadar geciktirdikleri iddiasının da bir dayanağı yoktur (Hammer, IV, 658, 681; Zinkeisen, V, 959; Jorga, IV, 511; Danişmend, IV, 58). Yukarıda işaret edildiği üzere sadrazamın Osmanlı delegelerine verdiği onay 21 Temmuz'da gelmiş ve temsilciler aynı gün antlaşmayı imzalamıştır. Ayrıca Prut Antlaşması 21 Temmuz'da değil 22 Temmuz'da imzalanmış ve 23 Temmuz'da teâti edilerek kesinleşmiştir. Nitekim antlaşmanın Rusça metni bu teâti tarihini esas alır. Aynı şekilde Küçük Kaynarca'nın da teâti tarihi esas alınacak olursa bu antlaşma tarihinin de 26 Temmuz olarak kabul edilmesi gerekecektir (Peterson, sy. 64 [1865], s. 323). Dönemin çağdaş kaynaklarında ve antlaşmanın arşivdeki sûretlerinde yer alan tarihlendirmeler, anın kargaşası içinde gelişmelerin tam olarak takip edilememiş olmasından ötürü değişkenlik arzeder. Gün olarak kesin bir tarih vermeyen antlaşmanın arşiv sûretlerinde görüşmelerin başladığı ilk gün olan 16 Temmuz

(1188 senesi cumâde'l-ulâsı, 1774 senesi mâh-ı Temmuz'un beşinci [16] gününde: BA, *Nâme Defteri*, IX, 23-30; BA, *HH*, nr. 58503; BA, *Düvel-i Ecnebiye Defteri*, nr. 83/1, s. 142-152); birincil kaynaklarda ise görüşmenin ikinci günü olan 8 Cemâziyelevvel 1188 (17 Temmuz 1774) antlaşma tarihi olarak gösterilmektedir (*Enverî Sâdullah Efendi Tarihi*, s. 484, Vâsıf, II, 306). Konunun Şem'dânîzâde gibi değerli bir ikincil kaynağı 17 ve 26 Temmuz'u esas alır (*Mür'it-tevârih*, III, 24, 27). Başmurahhas olan Ahmed Resmî ise tarih vermez. Ruslar'ın kalelerin terk hususunda direndikleri ve Osmanlı delegelerinin bu durumu sadrazama danışmak istedikleri, ancak buna izin verilmediği ve çaresiz o gün (17 Temmuz) antlaşmayı imzaladıkları şeklinde yapılan açıklamalar (Vâsıf, II, 306; Uzunçarşılı, IV/1, 422) yanlışlığın kaynağına işaret etmektedir.

Bazı kaynaklarda görülen, ikinci delege İbrâhim Münib Efendi'nin görüşmeler esnasında dirseğine dayanarak uyukladığı ve bir ara uyandığında herkesin kendisine baktığını görünce sanki müzakereyi takip ediyormuş havasını vermek üzere, "Gelelim tazminat meselesine" diyerek bu konuyu ortaya attığı, halbuki Bükreş görüşmelerinde Ruslar'ın tazminat talebinden vazgeçmiş oldukları ve bu "dirsek keyfi"nin devlete 4,5 milyon rubleye mal olduğu şeklindeki iddia ve suçlamaların da (*Mufassal Osmanlı Tarihi*, V, 2607-2608; Danişmend, IV, 58) yakıştırmadan öte bir dayanağı yoktur. Ruslar'ın tazminattan vazgeçmedikleri, hatta Bükreş görüşmelerinde 50.000 kese gibi muazzam bir meblağ istedikleri (Vâsıf, II, 243), "ne kadar akçe isterlerse teslimden gayri çare olmadığı" ve sadrazamın Ahmed Resmî Efendi'ye 20.000 keseden aşağısını hemen sözü uzatmadan kabul etmesi şartıyla 40.000 keseye kadar ruhsat vermiş olduğu (Ahmed Resmî, s. 79) bilinmektedir. Tazminat meselesi sona bırakıldığından ve münferiden ele alınarak antlaşmaya da bu şekilde gireceğinden, maddelerin görüşülmesi tamamlanıp sıra bu konuya geldiğinde bunun İbrâhim Münib Efendi tarafından gündeme getirilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Antlaşmanın büyük ölçüde istismara uğrayan ve tartışma yaratan, Ruslar'a Osmanlı Ortodoksları üzerinde himaye hakkı verdiği iddia edilen 7 ve 14. maddelerinin Rusya tarafından kasıtlı olarak yanlış yorumlanmış olduğu artık tarihî bir ger-

çek olarak kabul edilmektedir. İstanbul'da Rus tüccarlar ve Kudüs'e giden hacılar için Rus-Grek itikadında bir kilise açılması, 1772-1773 Bükreş görüşmelerinde Obreşkov tarafından kendi inisiyatifile ortaya atılmış ve kabul edilmemişti (Družinina, s. 221; Davison, *TTK Belleten*, LXIV/239 [2000], s. 217-218). Muhtemelen o sırada üzerinde ısrar edilmeyen bir konu olmasından ötürü Osmanlı kaynakları -özellikle görüşmelerde yer alan Vâsıf Efendi- bu meseleye temas etmez. Küçük Kaynarca görüşmelerinde bu konu tekrar gündeme gelmiş ve antlaşmanın 14. maddesinde ifadesini bulmuştur. Kilise için yapılan Rus-Grek veya Dosografa (= Rosograka) tanımlaması, Ruslar'a tanınan himaye hakkının ne ile kısıtlı olduğunu göstermeye ve meseleyi aydınlatmaya yetmekte olup buna, Rusya'nın Ortodoks kiliseleri ve cemaati üzerinde umumi bir himaye ve müdahale hakkına sahip olduğu gibi başkaca bir anlam yüklemek mümkün değildir (Davison, *TED*, sy. 10-11 [1981], s. 355-356). Antlaşmanın 1775'te Rusya tarafından hazırlanarak basılan resmî Fransızca tercümesinde bu can alıcı ibare tahrif edilmiş ve Rusya'nın "Rum itikadında halka açık bir kilise" (une église publique du rit Grec) kuracağından söz edilmiştir. Böylece antlaşmada geçen Rus kilisesi bir anda Rum kilisesi haline sokulmuştur (Fransızca tercüme, BA, HR.SYS, nr. 1186-1, 2/13). Antlaşmanın genelde hep bu resmî Fransızca metnin ve bundan yapılmış olan İngilizce tercümesinin kullanılmış olması, Rus tahrifatı doğrultusundaki mâlûm yanlış anlamının sorgulanmadan yerleşmesine imkân vermiştir (Davison, *TED*, sy. 10-11 [1981], s. 358). Rusya'nın hristiyanlarla ilgili kayırcılığına yalnızca işgale uğrayan bölgeler, özellikle -daha önce kendileriyle iş birliği yapmalarından ötürü- Memleketeyn ve Akdeniz adalarındaki ahali için söz konusu edilmiş olduğu açıktır. Hristiyan ahali üzerindeki himaye hakkının mutlak surette Osmanlı Devleti'ne ait olduğu antlaşmada teyit edilmekte olup müstakil hale gelen Kırım üzerindeki hilâfet hukukunun Ruslar tarafından tanınması kaybını telâfi etmeye de önemli bir kazançtır. İstanbul'da 14. maddede işaret edilen umuma mahsus bir kilise inşası ise gerçekleşmemiştir. Rusya'nın Osmanlı Ortodoksları'nı himaye iddiası 1853 Kırım savaşının çıkış sebepleri arasında yer alır (Adanır, s. 1205-1206) ve bizzat çarın Küçük Kaynarca Antlaşması hakkında yanlış bilgilendiğinin itirafıyla neticelenir

(Davison, *TED*, sy. 10-11 [1981], s. 366). 18 Şubat 1856 Islahat Fermanı ve dolaşısıyla 30 Mart 1856 Paris Antlaşması ile de bu tür yakıştırmalara resmen bir son verilir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Nâme Defteri*, IX, 23-30; BA, *Düvel-i Ecnebiye Defteri*, nr. 83/1, s. 139-152; BA, *HH*, nr. 58503; BA, A.DVN.DVE (Düvel-i Ecnebiye), nr. 9/10, nr. 9/63; BA, Cevdet-Hariciye, nr. 9171; BA, HR.SYS, nr. 1186-1, 2/13; Şem'dânîzâde, *Mür'it-tevârih* (Aktepe), III, 24, 27; Ahmed Resmî, *Hulâsatü'l-i'tibâr*, İstanbul 1286, s. 71, 77-79; *Enverî Sâdullah Efendi Tarihi* (haz. Muharrem S. Çalışkan, doktora tezi, 2002), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 319-325, 361 vd., 473-479, 484, 486; Vâsıf, *Târih*, II, 207-209, 241-285, 304-306; Hammer, *GOR*, IV, 636-640, 657-658, 661, 681; J. W. Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, Gotha 1857, V, 958-959; N. Jorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, Gotha 1911, IV, 502, 506-512; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri*, Ankara 1953, I, 121-174; E. I. Družinina, *Kjučuk-Kajnardžijskij mir 1774 goda*, Moskova 1955, tür.yer.; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1962, V, 2607-2608; Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1970, s. 27 vd.; N. Itzkowitz - M. Mote, *Mubadele. An Ottoman-Russian Exchange of Ambassadors*, Chicago-London 1970; Danişmend, *Kronoloji*², IV, 57-58; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1978, IV/1, s. 414-425; Fikret Adanır, "Der Krimkrieg von 1853-1856", *Handbuch der Geschichte Russlands*, Stuttgart 2001, II, 1189-1250; Khristofor I. Peterson, "Günlük", *Chtenii*, sy. 64, Moskova 1865, s. 313-330; *Muâhedat Mecmuası*, III, İstanbul 1297, s. 254-275; J. L. Wiczynski, "The Myth of Kochuk-Kainardja in American Histories of Russia", *MES*, IV (1968), s. 376-379; R. H. Davison, "Russian Skill and Turkish Imbecility. The Treaty of Kuchuk Kainardji Reconsidered", *Slavic Review*, XXXV/3 (1976), s. 463-483 (aynı makale için bk. "Küçük Kaynarca Antlaşmasının Yeniden Tenkidi" [trc. Erol Aköğretmen], *TED*, sy. 10-11 [1981], s. 343-368); a.mlf., "The 'Dosografa' Church in the Treaty of Küçük Kaynarca", *BSOAS*, XLII/1 (1979), s. 46-52 (aynı makale için bk. "Küçük Kaynarca Antlaşması'nda 'Dosografa' Kilisesi" [trc. Durdu Mehmet Burak], *TTK Belleten*, LXIV/239 [2000], s. 213-222); Cemal Tukin, "Küçük-Kaynarca", *İA*, VI, 1064-1071; C. J. Heywood, "Küçük Kaynardja", *El²* (İng.), V, 312-313.

KEMAL BEYDİLLİ

KÜÇÜK MECİDİYE CAMİİ

İstanbul'da Ortaköy'de
Sultan Abdülmecid tarafından
yaptırılan cami.

Esas adı Çırağan Camii olan yapı İstanbul Boğazı'nın Rumeli yakasında, Ortaköy yakınında, Çırağan Sarayı'nın karşısında ve Yıldız Sarayı'nı çevreleyen korunun Boğaz girişi yanındadır. Camiye "küçük" de-